

ז'יל רוזיה המוזיקה של האנשים הבאים מכאן וממקום אחר

יומן תל אביב (קטעים נבחרים)
קיץ 2008

השתוקקתי למסע הזה. השקעתי את כל האנרגיה הנחוצה כדי להשיג מלגה שתאפשר לי לחיות שלושה חודשים בתל אביב. רציתי לגור שם בתנאים טובים (מה הטעם לחיות בתנאים לא נוחים בתל אביב, כאשר בפרוץ יש לי דירה מרווחת?). שבועיים לפני הנסיעה עדיין לא מצאתי דירה לשלושת השבועות הראשונים. בלית ברירה התכוננתי לדחות את מועד הטיסה, אם כי הרעיון הזה לא מצא חן בעיני. ויתרתי על דברים רבים מכדי שאֶסוג ברגע האחרון. בניסיון למצוא פתרון, חיפשתי דירה בירושלים, אבל זאת עיר שאני מכיר טוב מדי. התוכנית היתה לעשות הפעם משהו אחר. רציתי לגור בתל אביב, כי זאת עיר שאיני מכיר. זמן רב שנאתי אותה. כשגרתי בירושלים, לפני עשרים ושלוש שנים, נסעתי לתל אביב פעם בשבוע לצורך רחצה בים, תמיד אכלתי קרעפּלך במסעדת פועלים אשכנזית ליד כיכר דיזנגוף, ובערב חזרתי ללון בעיר האהובה עלי. תמיד היה לי חם במישור החוף, וכעבור עשר דקות כבר נזלו ממני מפלי זיעה. ואחר כך בא תורו של המיזוג. שינויי הטמפרטורה האלימים האלה גרמו לי להצטנן. לא אהבתי את העיר הזאת. ועם זאת, בבתי הקפה של רחוב דיזנגוף אפשר היה לפעמים לשמוע אנשים מדברים יידיש – דבר שבירושלים אינו קורה לעולם, אלא אם כן הולכים במיוחד לשכונות החרדיות של עיר הקודש. רק בשכונות החרדים ניתן היה לשמוע את השפה הזאת, שבאותה תקופה עדיין לא שלטתי בה היטב, אבל אהבתי להקשיב לה. דיברו אותה אנשים שנראו כלקוחים מתוך תצלומים מצהיבים של אבות אבותינו, קשה היה לי להזדהות איתם. ואילו בתל אביב, כל הזקנים ששתו תה בצל עצי ההדר נראו כמו הדוד סימון או הדוד חיימו, ומי יודע, אולי בפולין הם היו יחד בבית"ר. כששני הדודים האלה באו לביקור, דימיינתי שהם פוגשים את החברים שלהם בצל העצים. זה הדבר היחיד שאהבתי בתל אביב. העיר היתה מלוכלכת, חלונות הראווה היו מלאי אבק, הבניינים מוזנחים, חוטי החשמל תלויים מהמרפסות. תושבי תל אביב לא אהבו את ירושלים – עיר מטורפת, שאני הרגשתי בה טוב עד טירוף. ובינתיים דוד

סימון הלך לעולמו, ואחריו גם דוד חיימו. ואני למדתי יידיש. האם בנייני הבאהאוס הם שגברו על סלידתי? התחילו לנקות את חזיתות הבתים ולתקן את הבקיעים ואת החריצים, ואני התחלתי להרשות לעצמי לאהוב את סוג האסתטיקה שנוגע בי באמת – שנות העשרים של המאה, סגנון האַר-דקו – ולא עוד את מה שביקשו לכפות עלי לאהוב – הסגנון הנאורקלסי של המאה השבע-עשרה. הטרֶוֹקֶרוֹ היה חביב עלי, אף שרבים הוקיעו אותו כמבנה פשיסטי. הרגשתי נוח בין רהיטים שהיו באופנה בימי היטלר. האם הייתי אשם בשל כך? על תל אביב, לעומת זאת, הסתכלתי בעין אחרת לגמרי: התחלתי להביט למעלה. אהבתי את המרפסות הקמורות ואת הקו הנקי של החלונות המוקפים ריתוכי מתכת, שמאירים את חדרי המדרגות. כאן, לפחות, סגנון האר-דקו תקין פוליטית: מעצביו היו הנרדפים, ולא הרודפים.

יום שישי 27 ביוני 2008

הגעתי אתמול בשלוש אחר הצהריים. לבדי בדירה, בלי טלפון. האינטרנט יחובר רק ביום ראשון. כמה זמן לא קרה לי דבר כזה? להיות לא זמין. בודד בעולם, כביכול, בעיר הזאת שכמעט איני מכיר, אף על פי שאת שפתה אני דובר. עניין הטלפון אינו מניח לי: אני הולך לקנות לי כרטיס רשת ברחוב אלנבי. עכשיו אני כבר זמין, אבל איש אינו מכיר את המספר שלי. לא ברור לי מה הסיבה, אבל היריעה הזאת מדהימה אותי. עם השקיעה אני הולך לרחוץ בים.

יום שבת 28 ביוני 2008

עדיין אין לי חיבור אינטרנט, וככל הנראה כרטיס הרשת שלי אינו מאפשר חיוג לחו"ל. אַטְרִיטורִיאלי: נטול טלפון, נטול אי-מייל, חסר-קיום כביכול בעיני החברה העכשווית. אַן-סופי והילדים חסרים לי באופן מחריד. אני מרגיש כאילו מישוהו כרת לי רגל. הם מגיעים בעוד שלושה שבועות, אבל איך אחזיק מעמד עד אז? אני קורא עיתון, ואיני מצליח לכתוב. אני מתחיל להיתקף בהלה. מה יקרה אם השיתוק הזה יימשך כל שלושת החודשים? בפעם הראשונה אחרי שבע-עשרה שנים אמור להיות לי זמן, הרבה זמן. הרבה יותר מדי זמן. ואולי אני מצליח לכתוב רק כשאני יודע שיש לי זמן מוגבל?

יום ראשון 29 ביוני 2008

אני מתקשר לכמה אנשים, מחדש קשר עם מכרים כדי להפיג את הבדידות ולקחת חלק בחייה של העיר הבלתי-מוכרת הזאת. איש אינו מצפה לי כאן. אני משוטט ברחובות ברגל ובאופניים, יושב לי בקפה הלל בשדרות רוטשילד – זה עתיד להיות המקום הקבוע שלי לכתבה, לקריאת עיתונים, להתכתבות באי-מייל. מנקר לי בראש דימוי: אני "אבוד בטוקיו" (Lost in Translation), אלא שאני מבין את השפה. אני "אבוד".

יום רביעי, 2 ביולי 2008

באתי כדי לכתוב את הרומן החדש שלי, שעלילתו מתרחשת בסביבה של סופרי יידיש בוורשה בין שתי מלחמות העולם. בבית הספרים הלאומי בירושלים אני מבקש לקרוא מסמכים מהארכיונים של אורי צבי גרינברג ושל מלך ראוויטש. אני קורא מכתבים שאצ"ג כתב לראוויטש ב-1923. שניהם נולדו בעיירות בגליציה המזרחית, ליד למברג (לבו), ונפגשו בוורשה בתחילת שנות העשרים. שני משוררי אוונגרד צעירים – מלך ביידיש ואורי-צבי בעברית וביידיש. ב-1922 פירסם אורי-צבי כתב-עת אקספרסיוניסטי חדשני: "אלבטרוס". גיליון 2 נפסל על ידי הצנזורה: בנו של הרבי החסידי נחשד בחילול קודשי הדת הקתולית ובחירוף שם המושיע. אורי-צבי עוקר לברלין ומשתקע בפּאָאָנְטְרַאסָה מס' 48. ביקרתי שם לפני כמה שנים. כיום שוכן באותו רחוב ה־Literaturhaus של ברלין, בניין יפהפה, עטור בגוזוטר, שנבנה לפני המלחמה. לא היה לי מושג ששם התגורר אורי-צבי. בזמן שהותו בברלין הוא פוגש כמה סופרי אוונגרד גרמנים, ובין השאר מתיידד עם אלזה לסקר-שילר, שמכנה אותו Mein bester Freund von Aschkenas ("חברי הטוב מאשכנז").

אורי-צבי מפרסם את גיליון 3-4 של "אלבטרוס", בפורמט גדול ובעטיפה קונסטרוקטיביסטית יפהפייה בצבע אדום-דם. בספריית מעדעם בפריז יש לנו עותק מגיליון זה, מושא לקנאתן של ספריות רבות. אורי-צבי שולח עותק למלך ראוויטש המתגורר בוורשה. הוא אינו זוכה לתשובה. אורי-צבי שולח לו מכתב נרגז, הוא קורא לחברו "רשע מרושע", הוא כותב לו שהוא אוהב אותו, אבל מאשים אותו בכפיות טובה. אלה מכתבים מדהימים בעוצמתם, שנכתבו בברלין,

על נייר-מכתבים של כתב העת "אלבטרוס", עשר שנים לפני שהחייטיות השתלטה על גרמניה. הם מציגים אדם אנושי להפליא. בגלל השתייכותו הפוליטית לאחר מכן, ובגלל שירי הנאצה הלאומיים שלו, דימינתי לי תמיד את אורי-צבי כאדם מרושע. אלא שמכתביו חושפים את ההפך המוחלט מזה: אדם הנתון בחיפוש מתמיד אחר האהבה ומסור כל כולו למאבק בכוחות השקר.

יום שישי 4 ביולי 2008

בשעה אחת-עשרה אני נכנס לבית לייוויק, מושב עמותת הסופרים והעיתונאים היידיים. הם אירגנו מפגש בין סופרים לבין תלמידי הקורס ליידש של אוניברסיטת תל אביב. אחת הסטודנטיות שואלת את הסופרים מדוע הם בחרו לחיות בישראל. אלכסנדר שפיגלבלאט עונה לה בחיך: "החלפנו סוג אחד של אנטישמים בסוג אחר של אנטישמים." בערב אני משתתף בארוחה לכבוד אותם הסטודנטים, שלושים וחמישה במספר, שכל אחד מהם בא ממקום אחר בעולם. אני משוחח עם מתן על ציליה דראפקין, על משה-לייב הלפרן, על אצ"ג ועל משוררי יידיש נוספים. משמח אותי לפגוש אנשים שכולם בעלי עניין דומה: כמה אנשים בני-דורי בעולם יכולים לקרוא את יעקב גלטשטיין בשפת המקור? די במספר מצומצם של אנשים כדי לשמוח. האינטרנט בדירה מחובר. אני מקשיב לתוכניות מוזיקה קלסית ברדיו השווייצי בגרמנית ולהרצאות של אנטואן קומפניון בקול'ז' דה-פראנס: "הלקה של פרוסט". נפלא. התחלתי לכתוב: מכתבי המשוררים פרצו את הסכר.

יום ראשון 6 ביולי 2008

ב-1923, כשאורי-צבי גרינברג הגיע לתל אביב, הוא התגורר בשכונת נורדיה. אני עורך חיפוש באינטרנט: שכונה של צריפים ששכנה עד שנות השישים במקום שבו עומד כיום דיזנגוף סנטר. איפה שוכנת נשמתו של אורי-צבי בין כל בתי המסחר ההמוניים ומשטחי הבטון העצומים, שנראים כאילו הונחו שם בלי שום תכנון או מחשבה?

יום שני 7 ביולי 2008

יש לי כרטיס זוגי לקונצרט של מוזיקה קלסית, ואני מציע למושיק לבוא איתי. אחרי הקונצרט עורכים לי היכרות עם אחד הנספחים בשגרירות צרפת, ואני מציג את עצמי: ז'יל רוזיה... מלגת סטנדאל לשלושה חודשים... סופר.... והוא: "אהה, ובמה אתה עובד?" כמה מוכר. להיות סופר, כידוע, זה לא מקצוע.

- "אני מנהל את ספריית מעדעם בפריז ומלמד יידיש."

- "כשהגעתי לישראל לא ידעתי על זה שום דבר, אבל הופתעתי לגלות כאן

שאני מבין יידיש."

- "אני מתאר לעצמי שאתה דובר גרמנית."

- "שמעתי אנשים מדברים באיזה סרט, אתה יודע, הסרט הזה על השואה,

איך קראו לו?"

- "שואה?"

- "כן, בריק. מאוד מעניין. טוב, כמו כולם גם אני לא ראיתי עד הסוף, זה

ארוך מאוד. אבל זה היה מאוד מעניין: כל אחד דיבר שפה אחרת. אגב, היו שם

גם אנשים שדיברו יידיש. זה היה מאוד מעניין, לראות את כל האנשים האלה,

שכל אחד מהם מדבר בשפה אחרת."

סוף הדיאלוג.

יום שלישי 8 ביולי 2008

את שעות אחר הצהריים אני מבלה בבית אריאלה בחברת אורי-צבי. אני שקוע בקריאת כתביו בעברית וביידיש. האיש הזה, שעד כה הכרתי רק את כתביו ביידיש, הולך ומתקרב אלי. הוא מתחיל לחשוף בפני את קלפיו. אני אוהב את ביאליק, את אצ"ג, את כל אותם משוררים דו-לשוניים. אני חושב שזאת הסיבה שלמדתי את שתי השפות. כדי להתחבר למסורת הזאת. איך אפשר להיות יהודי ולא להכיר את שתי שפות היסוד האלה? לא הייתי אותו אדם, וגם לא אותו סופר, אילולא למדתי אותן. אני קורא באינטרנט על תולדות ספריית שער-ציון, וחושב על חנות הספרים ועל הספרייה שבצלאל פרנקל, יהודי יליד וילנה, הקים ביפו בתחילת המאה העשרים. הוא מכר שם ספרים ביידיש ובעברית, לפעמים גם ברוסית, והוא גם השאיל אותם, כי אלה היו ימים

שבהם הקוראים לא תמיד יכלו להרשות לעצמם לקנות ספרים. בצלאל היה נתין רוסי, וב־17 בדצמבר 1914 הוא נמנה עם נתיני ארצות האויב, שהטורקים עצרו וגירשו באונייה למצרים. באלכסנדריה הוא המשיך בפעילותו כמוכר ספרים וכספרן, גילה עניין נלהב באמנות הסרט המצויר, שהיתה בחיתוליה, והחל לעסוק בייצור רהיטים בסגנון סיני. בזכות הריהוט הסיני הוא יכול היה לממן את תחביבו הקולנועי. וולט דיסני יצר באמריקה את דמותו של מיקי מאוס, ואילו הוא יצר באותה עת במצרים סרטים מצוירים אילמים, שגיבורם הוא קוף קטן שלראשו תרבוש.

ב־1956 נאלץ בצלאל פרנקל להפליג שוב, הפעם לצרפת, ולקח איתו את הספרייה שלו. הוא השתקע בברונזואה, לא הרחק מפריז, והקים מחדש את הספרייה במרתף החווילה שלו. על ילדיו הוא אסר לגעת בקודש־קודשים זה, הנושא את חותם נדודיו. אך מצב הספרים הלך והידרדר. בסוף שנות התשעים, כעשר שנים אחרי מותו, יצר נכדו, דידיה, קשר עם רב הישיבה של ברונזואה ושאל אותו מה לעשות באלפי ספרים בעברית וביידיש, שהישנים בהם הודפסו בסוף המאה התשע־עשרה. הרב שאל אותו מה מצבם של הספרים, והוא הבהיר לו שמצבם ירוד. "קבור אותם!", יעץ לו הרב. דידיה לא היה מרוצה מהתשובה. הוא יצר קשר עם ספריית מעדעם, ואני נסעתי לברונזואה. מצאתי שם אוסף ספרים מלא אבק, שורץ תולעים בחלקו. אך חלק מהספרים היו רבי ערך. היה ביניהם אוסף של כשלוש־מאות ספרי שונד, אותם רומנים־רומנטיים מהסוג שהעלה דמעות שלישי בעיניהן של המשרתות במטבחים. בצלאל שמר את כל הספרים האלה, שבדרך כלל הושלכו לפחי האשפה של מזרח אירופה ושל ארצות הברית. וכך מצאה את עצמה ספריית מעדעם מחזיקה בין ספריה את אחד האוספים היפים בעולם של ספרות שונד. עניין משונה אחר: בצלאל נהג לתקן את ספריו בעזרת כל מיני עיתונים וניירות קרטון שונים ומשונים. הכריכות הפנימיות חוזקו בגזירי עיתונים ערביים, בכרטיסים שהקצו מקום של כבוד בבית הכנסת האשכנזי של אלכסנדריה, ברו"חות של דיוני חבר הנאמנים של אותו בית כנסת, בפרסומות בעברית מתקופת מגוריו ביפו, ועוד ועוד.

יום חמישי 10 ביולי 2008

דורי זכה בפרס טרניחובסקי. אברהם סוצקבר, המשורר היידי הזקן, התקשר לברך אותו. הוא בן תשעים וחמש. לפני כעשרים שנה בא סוצקבר לביקור בפריז.

באותו ערב הייתי צריך ללכת לחתונה של בן של חברים של הורי, וביטלתי את השתתפותי ברגע האחרון כדי ללכת לשמוע את המשורר הגדול קורא משירתו. אף פעם לא הצטערתי על הביטול הזה. בזמנו, משפחתי לא הבינה את ההחלטה שלי. שנים אחר כך, בספרי "הבטחה מאוסלו", עיצבתי לפי דמותו של סוצקבר את דמות המשורר היידי הזקן שחי בבית האבות שבו עובדת שרון. אני שב וחושב על סוצקבר כשאני מתבונן בכוכבים. אני נזכר בשיר שהוא כתב בגטו וילנה:

תַּחַת לְכֶן פּוֹכְכֶיךָ
לִי הוֹשֵׁט לְבַנְת יִדְךָ.
מְלוֹתֵי — דְּמָעוֹת, אֲלֶיךָ
נָא אֲסֹף אֶל תּוֹךְ יִדְךָ [...]

היום סוצקבר זקן וחולה. אומרים שהוא בקושי מצליח לדבר. אבל הוא כאן, והוא משגיח על תל אביב. שיריו שייכים לכל מי שנכון לקבל אותם, ללמוד שפה כדי ליהנות מקריאתם.

בערב אני מדבר על מכתביו של אורי־צבי. אני אומר איזה אדם טוב הוא היה, כמדומה. אנחנו משוחחים בינינו, אנשי שמאל כולנו, על השתייכותו הפוליטית לימין, וכולנו מסכימים: אנשי ימין הם בדרך כלל אנשים נחמדים. אנשי השמאל, לעומת זאת, הם לרוב בלתי־נעימים.

יום שישי 11 ביולי 2008

המים נעימים הבוקר, והמדוזות הואילו סוף כל סוף להסתלק, מה יש להתלונן? לקחתי איתי שלושה קילו של עיתונים, התחלתי ברחצה בת עשרים דקות, שחיתי עד המזח ובחזרה, ואפילו עברתי קצת את שובר הגלים הישן כדי להרגיש (טיפ־טיפה) בהלה, כאילו אני נמצא בים הפתוח ממש. מעבר למזח, הגלים כמובן גבוהים יותר, ומה יקרה אם אתקף פתאום בחולשה, הרחק מעיניהם של המצילים, והים — הוזה לעצמו תמיד, ועם זאת שונה בכל פעם — יתברר היום כרוצח שלי? ואחר כך ימצאו את התיק שלי — תיק כותנה קטן שקיבלתי כשקניתי לבני הבכור חולצה ועליה מודפס המשפט הבא: Art is a dirty job but somebody's got to do it. הוא מתאים לי בהחלט, המשפט

¹ מיידיש: שלמה צוקר

הזה. ימצאו גם את המגבת שלי, שעליה מודפס משפט אחר: "אני המיוחד ביותר בעולם". מתנה מהחותנת שלי. האם צריך לראות בזה מסר? עוד ימצאו את הטלפון הנייד שלי ושלושה קילוגרמים של עיתונים שזהים בכלל לעיתונים של שכני לחוף, פרט לכך שאיש מלבדי אינו קורא כאן "הארץ", שהוא עיתון לאשכנזים חוורורים שאף פעם אינם רוחצים ביס, אנשים שחושבים שהם חושבים. ולבסוף ימצאו בתיק שלי שלוש שקל חדש ואת משקפי הקסוקר שלי. לא ימצאו את המפתחות שלי, כי אני שומר אותם בתוך כיס קטן בבגד הרחצה שלי (כפי שחותנתי היתה קוראת לזה), שמיועד בדרך כלל לקונדומים, אבל אין לי בהם צורך כשאני הולך לים. את המפתחות אני לא משאיר על החוף, כי אני תמיד חושש מהגרוע מכול, שיגנבו לי אותם כשאני לבוש רק בתחתוני רחצה (כך קראו לזה כשהייתי ילד) ובסנדלים, ושאני לא אוכל לחזור הביתה. ימצאו את כל הדברים האלה, אבל לא ידעו למי הם שייכים, כי אני לא לוקח איתי לחוף את הרכון. לא ידעו שום דבר על זהותו של בעל החפצים, עד שהים ישליך את גופי אל החוף, באותו הלילה או למחרת. אני תמיד לוקח איתי לחוף רק את המינימום ההכרחי, כי אני חושש מהגרוע מכול – מגנבה, למשל – אבל אני גם קצת משתוקק לו, אחרת איזו סיבה יש לי לחשוב על מוות כזה במקום ליהנות מהשחיה, לצוף במים שהטמפרטורה שלהם 27 מעלות, להקשיב להמיית הגלים ולחוש רטטי עונג בזמן שהגלים מעברו השני של המזח מערסלים אותי, משהו מהאושר שחשתי כילד כשהתנדנדתי על נדנדה, וכשחזרתי לקרקע הבטוחה הזדעקתי: "זה מדרג בבלבול". האם היה זה מה שקראו לו בזמנו "חדוות פסי הברזל" (Eisenbahnglück), ונהגו להשוות אותו לעינוג מיני?

יום שלישי 15 ביולי 2008

יום הולדתו התשעים וחמישה של סוצקבר. דורי מספר לי איך הם נפגשו בפעם הראשונה. הוא היה אז כבן עשרים. בשבוע הספר בתל אביב הוא קנה ספר שירים של סוצקבר בתרגום ישן לעברית, והבין מיד כמה גדול המשורר הזה. הוא קרא עליו כמה פרטים ביוגרפיים: גיבור גטו וילנה, משורר יידיש... בקיצור, דורי היה משוכנע שסוצקבר נספה בשואה. כמה חודשים אחר כך, לאחר שהתפרסם במוסף הספרות של "הארץ" אחד מתרגומיו הראשונים לבודלר, צילצל הטלפון בבית הוריו של דורי. באפרכסת נשמע קול בעל מבטא יידי כבד, שאמר: "מדבר כאן אברהם סוצקבר". הם נפגשו לראשונה בקפה אולגה בתל אביב, ליד ביתו

של המשורר, ולאחר מכן שבו ונפגשו כמה וכמה פעמים. באותם ימים היה עדיין סוצקבר משורר פעיל ופורה ועורך כתב העת היידי החשוב ביותר בשנים שלאחר המלחמה, "די גאָלדענע קייט". בקרב קהל הקוראים היידי בעולם כולו היה סוצקבר שם־דבר, ואילו ברחובות תל אביב הוא היה אלמוני גמור. ולראיה: בחור צעיר ומשכיל, המקדיש את חייו לשירה, לא שמע עליו מעולם, וכשהוא שומע אותו בטלפון, הוא חש כאילו הוא מתקשר עם ממלכת הצללים. אני מספר לדורי שמיום שהגעתי לתל אביב אני מרבה לחשוב על המשורר, שהוא מצטייר בעיני כמעין השגחה או ככוכב שמגן עלינו, מעין ערבות לכך שכל עוד הוא נותר בחיים, אפילו תשוש וזקן, העולם לא ישקע לגמרי בכאוס. דורי יודע בדיוק על מה אני מדבר. רעד של הבנה עובר בינינו.

יום שבת 19 ביולי 2008

במוסף הספרות של "הארץ" בני מר מפרסם תרגום עברי שלו לטקסט של סוצקבר על הסופר ישראל רבון. רבון חי בלודז' ב־1939, לאחר שמוקדם יותר בשנות השלושים עורר ספרו "די גאָס" ("הרחוב") שערורייה גדולה, כשהכניס את לשון הדיבור אל תוך היכלה של ספרות היידיש. ב־1939 נאלץ רבון להימלט מלודז' ומצא מקלט בוויילנה. שם פגש אותו סוצקבר. בני מקדים מבוא קצר לטקסט. הוא מציין כי בימים אלה מלאו לסוצקבר תשעים וחמש, וחותרם את מאמרו במילים: "מי ייתן שפנס הרחוב שלו ימשיך להאיר". ושוב אני מצטמרר.

יום שני 21 ביולי 2008

דורי השאיל לי ספר שירים של נתן אלתרמן. השירה העברית מתחילה לאט לאט להתמסר לי. תחושה של כיבוש, כאילו אני חודר לאישה מלאת חשק. או לגבר. אני מנסה לתרגם את "פגישה עם סוצקעווער", שיר של דורי, שכתוב במשקל קבוע ובחרוז. הקושי נעוץ בצורך למצוא בצרפתית תבנית מקבילה לכתובה העברית של מנור, כלומר, לשמר את החרוז, אבל לאו דווקא את מספר הרגליים המקורי, כי כל אחת משתי השפות מתפקדת בצורה שונה מבחינה משקלית. צריך גם להעביר משהו מן המודרניות של השיר: למשל, הפסחה הקיצונית באמצע הצירוף "דיאט־ספרייט": המילה "דיאט" בסוף שורה אחת,

והמילה "ספרייט" בתחילת השורה הבאה. ייקח לי כמה שבועות לתרגם את השיר הזה, אם בכלל אצליח.

יום חמישי 24 ביולי 2008

יום השנה למותו של ביאליק. בשבע בערב השמש כבר קופחת פחות על העיר. אך עדיין חם, כל הזמן חם. אתמול בערב יצאתי מהופעה באולם ממוזג, והגוף שלי הגיב ברפלקס צרפתי לעילא: "אנחנו יוצאים לאוויר הפתוח, תיכף נוכל לנשום טוב יותר." אך למעשה קרה ההפך: יצאנו מהאוויר הממוזג היישר אל הלחות ואל האובך של העיר. בבית הקברות שברחוב טרומפלדור החום מעיק כפליים, כי המצבות צוברות את חום השמש במשך כל שעות היום, ואחרי השקיעה הן מחזירות אותו. אני מרגיש איך הזיעה זולגת לאורך עמוד השדרה שלי. אהרון אפלפלד הוזמן לשאת דברים. הוא מדגיש שביאליק היה סופר יהודי, לא רק המשורר הלאומי של העברית. הוא מדבר עברית יפה, עם שמץ מבטא גרמני רך. אחריו נושאת דברים שהרה בלאו. היא מכריזה בנימה אגרסיבית שביאליק היה משורר גדול, ואחר כך קוראת שניים משיריו, וביניהם "אחרי מותי". גם בזמן הקריאה הנימה שלה אגרסיבית. ראוי היה לה להיקרא "סערה", לא "שהרה". אני חושב על מה שאמר לי דורי: הישראלים משימים עצמם כלא יודעים שביאליק כתב עברית בהברה אשכנזית, אף על פי שכשקוראים את שירתו במבטא הישראלי, כל ההיבט המוזיקלי שלה מתפוגג. שהרה בלאו מספקת בקריאתה הוכחה זוועקת לטענה הזאת. אפלפלד, שעם הגיעו לישראל אמר לעצמו שהוא לא יוכל להיות סופר עברי אם לא ידע יידיש ולא יכיר את המשנה, לא היה קורא את ביאליק כפי שקראה אותו שהרה בלאו. בראשו מתנגנת מוזיקה אחרת: המוזיקה של האנשים הבאים בעת ובעונה אחת מכאן וממקום אחר. כמו ביאליק, למשל. שהרה בלאו באה מכאן בלבד.

יום ראשון 27 ביולי 2007

כשנוברים בארכיון, אף פעם אי אפשר לדעת מה יעלה בחכה. קיוויתי למצוא שריד כלשהו מהגעתו של אורי-צבי גרינברג לפלשתינה בנובמבר 1923. באחד הארזים הקודמים גיליתי כרטיס הפלגה לאוניה שבה הוא הגיע מטרייסטה

ליפו, אבל לא ידעתי דבר על התגובה שלו כשהוא התחיל להתוודע למציאות החיים ביישוב. היום, בפעם הראשונה, מצאתי: מכתב שהתאריך המצוין בו הוא ח' במרחשוון תרפ"ה. אורי־צבי הגיע לארץ ישראל פחות משנה קודם לכן, והוא כותב למלך ראוויטש: "אתם הולכים על הראש. אתה מצייר רוח. לך אין בית. ולי יש אדמה קדושה ובה כפרים יהודיים, כבישים יהודיים, עם הכול, כל מה שרואים פה בפולין – אצל הגויים. יש לנו אור חשמל משלנו! אני שמח כשגשם יורד. מפני שכולם נושאים על שכמם ארץ מנוסרת. מה אתה יודע, יקירי, מה פירושו של דבר ליהודי ולמשורר יהודי, לבוא באונייה לעיר ושמה יפו ולדרוך על אדמה משלך. זה לא עניין לוויכוחים: כן או לא. מה אפשר לכתוב לך? לו יכולת להיות איתי, היית גדל, מפני שאני יודע עד כמה גופך ונשמתך צמאים כמו שוורים למציאות יהודית ולפיסת אדמה יהודית. אתה יודע מה פשר העמק הזה? אתה יודע מה פירושו של דבר בשבילנו לומר 'פה בעמק'? יש פה כל מה שמצא חן בעינינו תמיד בארצות שבהן מתגוררים הסלבים. יש פה מה שיש לסלבים ולנו אין. בפולין, רוחנו היא נייר על נייר. אותיות. כאן זו אדמה."²

יום רביעי 30 ביולי 2008

מושיק מספר לי שעל החלון האחורי של החיפושית שלו הוא מצא כתובת, שמישהו כתב באבק: I wish my wife was that dirty.

יום ראשון 3 באוגוסט 2008

דורי הציע לי לפרסם חלק מיומן תל אביב שלי בגיליון הבא של "הו!". עד סוף אוגוסט אני אמור לערוך הצעה למבחר של כשלושת אלפים מילה, והוא יתרגם אותן לעברית. בינתיים סיימתי את תרגום השיר שלו על סוצקבר. שלחתי לו אותו, והוא הגיב בחום.

יום שני 4 באוגוסט 2008

ביקור בחנות הספרים ע"ש י"ל פרץ ברחוב ברנר. אני מאתר כעשרים ספרים, שכל הנראה עדיין אין לנו בספריית מעדעם. ספרנות היא מקצוע מושלם לאנשים אובססיביים: אפשר לבלות חיים שלמים בניסיון למלא חסרים.

² מיידיש: בני מר

יום חמישי 7 באוגוסט 2008

אתמול בערב צפיתי בעיבוד של "הדיבוק" לשלושה שחקנים ולבובות. השחקנים מפעילים את הבובות כך שבכל רגע נתון הקהל רואה לפניו גם את הבובה וגם את "נשמתה". כשבעיצומו של המחזה משתלטת על לאה נשמתו של חנן, הבובה של לאה משחקת על הבמה לצד השחקנית, וכך גם השחקן שמשחק את חנן מאחוריה. זה חזק מאוד. בסצנת גירוש השדים בסוף ההצגה התחלתי לבכות. חשבתי על הדיבוק שבי, על הדיבוק של סבי, משה צימבליסטה, שנרצח על קידוש השם. הוא שהנחה אותי בכל מה שעשיתי בעשרים וחמש השנים האחרונות בנוגע ליהדות, ונגדו ניסה אבי להילחם, אך ללא הועיל. אי אפשר להילחם נגד דיבוק.

התאריך הוא 15 ביולי 1955. אורי-צבי זוכה בפרס ביאליק. מלך כותב לו: "איך בין אויך געוועזן אין בית-עולם", "גם אני הייתי בבית הקברות". אני מסיק שהוא מתכוון לטקס לזכרו של ביאליק. שנינו היינו באותו המקום, בהפרש של חמישים ושלוש שנים.

יום שני 18 באוגוסט 2008

אני קורא את דליה רביקוביץ. מושיק המליץ לי על כמה שירים, ואני קורא אותם תוך כדי חיפוש מילים קשות במילון, ואז שב וקורא. אחר כך אנחנו נפגשים ומשוחחים עליהם. למקרא השיר "תינוק לא הורגים פעמיים" מתעורר בי חשק לקרוא מחדש את "ארבע שעות בשתילה" של ז'אן ז'נה ואת "בעיר ההרְגה" של ביאליק. הנה אפוא שיר שלישי בשרשרת ההרהורים הזאת, אחרי השיר שנכתב בעקבות הפוגרום בקישינב ואחרי השיר בפרוזה שנכתב בעקבות הפוגרום בשתילה. כשדליה רביקוביץ כתבה את שירה, היא חשבה ודאי על שירו של ביאליק. ז'נה לא הכיר את ביאליק, אבל המהלך שלו דומה: תגובתו של מי שלא נכה באירוע, אלא מתבונן בתוצאותיו ביום המחרת, מדמיין את הטבח וקורא בעיניהם של הנרצחים.

מצרפתית: דורי מנור